

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Даниленко В., Касьянов Г. *Сталінізм і українська інтелігенція (20 - 30-ті рр.)*. - К., 1991; 2. Касьянов Г. *Українська інтелігенція 20 - 30-х років: соціальний портрет та історична доля*. - К., 1992; 3. Кульчський С. *Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919-) 928*. - К., 1996; 4. Шаповал Ю. *Людина і система (Штрихи до портрета з тоталітарної доби в Україні)*. - К., 1994; 5. Кравченко Б. *Соціальні зміни і національна свідомість в Україні ХХ ст. (Переклад з англійської)*. - К., 1997; 6. Ряппо Я. *Пролетаризація вищої школи // Коммунист.* - 1923. - 3 декабря; 7. Там само; 8. *Высшая школа - гнездо контрреволюции // Коммунист.* - 1921. - 28 января; 9. *Наближається прийом до вищої школи // Агітатор.* - 1929. - № 12. - С. 25; 10. *Бюллетень VIII-й Всеукраїнської конференції КП(б)У.* - Харків, 1924. - С. 48; 11. *Народное хозяйство Украины в 1921 году. Отчет Украинского экономического Совета Совету Труда и Обороне.* - Х., 1922. - С. 817; 12. *Робфаки на Україні.* Комунист. - 1929. - 2 березня; 13. Диденко Г.Д. *Рабочий класс Украины в годы восстановления народного хозяйства (1921 - 1925)*. - К., 1962. - С. 319; 14. *Бюллетень Агитпропа.* - 1923. - № 4. - С. 6; 15. Там само. - С. 8; 16. *Культурне будівництво в Українській РСР.* - К., 1979. - С. 129; 17. *Бюллетень Агитпропа.* - 1923. - № 4. - С. 6; 18. *Коммунист.* - 1924. - 3 сентября; 19. *Набор в Вузы // Известия ЦК КП(б)У.* - 1923. - № 7-8. - С. 5; 20. *Новый прием в Вузы // Коммунист.* - 1925. - 3 июля; 21. Ткачова Л.І. *Соціальне обличчя української інтелігенції 20-х - 30-х років. Республіканський міжвідомчий збірник наукових праць „Проблеми історії України: факти, судження, пошуки”*. - К., 1992. - Випуск 2. - С. 69; 22. *Вище якість готування кадрів Комунист.* - 1932. - 29 жовтня.

В.А. Нестеренко

УКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ОСВІТНЯ ІНТЕЛІГЕНЦІЯ КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО У 1930-ТІ РОКИ

Історична проблема взаємовідносин влади та інтелігенції є однією з ключових в історії України першої третини ХХ ст. Саме в цей час активно формувалась українська етнічна нація. І в цьому процесі українські науковці, освітяни, працівники культури відігравали далеко не останню, а часом і головку роль. В цьому зв'язку викликає особливий інтерес дослідження історії взаємин української науково-освітньої інтелігенції із центральними і місцевими органами радянської влади в різних регіонах Радянської України.

У даній роботі ми ставимо собі за основне завдання - висвітлити та проаналізувати стосунки між науково-освітньою інтелігенцією Кам'янця-Подільського із органами радянської влади у 1930-ті роки, показати негативний вплив сталінізму на розвиток української науки та освіти. Вибір такої на перший погляд дуже вузької теми пояснюється кількома причинами. По-перше, місто над Смотричем у міжвоєнний період розглядалось керівниками Радянської України як форпост соціалізму на кордоні СРСР із Польщею та Румунією і повинно було служити зразком для тих українців, які проживали за межами УСРР. Тому керівники Радянської України завжди пильно спостерігали за подіями, що відбувались у цьому порівняно невеликому місті, у якому на початку 1930-х рр. проживаю трохи більше 30 тис. мешканців. По-друге, після невдачі української національно-демократичної революції 1917-1920 рр. багато її активних учасників залишилось у місті і в роки політики „українізації” плідно працювали у вищих навчальних закладах та науково-дослідних установах міста. Серед них особливо слід відзначити біолога Н. Гаморака - військового прес-аташе президента ЗУНР Є. Петрушевича, колишнього Зборівського повітового комісара ЗУНР О.Мельника, голову Української народної партії М.Баєра, активного провідника автокефального церковного руху професора І. Любарського.

Загалом питання про долю української інтелігенції у 1930-ті роки добре висвітлено у вітчизняній історіографії. Особливо слід відзначити роботи В. Даниленка, Г. Касьянова, В.Пристайка, Ю. Шаповала¹. В їхніх дослідженнях детально висвітлена репресивна політика тоталітарної влади щодо української інтелігенції. Проте тема взаємовідносин української науково-освітньої інтелігенції і влади у 1930-ті роки на Поділлі загалом і в Кам'янці-Подільському зокрема ще не знайшла свого належного відображення у вітчизняній історичній науці, хоча окремі її аспекти вже розглядались у працях істориків та краєзнавців². Джерельною базою роботи є праці вітчизняних істориків, але, передусім, маловідомі для

жгтрокого загалу дослідників документи архіву СБУ по Хмельницькій області, державного пхіву Хмельницької області та Кам'янець-Подільського міського державного архіву.

У 1920-ті роки Кам'янець-Подільський мав значний науково-педагогічний потенціал, входив до числа п'яти найбільших науково-освітніх центрів УСРР поряд із Києвом, Тддковом, Одесою та Катеринославом. У місті плідно працювати визначні науковці, про дальність яких знали далеко за межами Поділля: Н. Гаморак, В.Геринович, О.Красівський, П Сіцінський та інші. У 1920-ті роки ставлення місцевої влади до науково-освітньої інтелігенції міста було неоднозначним. З одного боку, її голос мав велику вагу в суспільно-яс.тітичному житті регіону. Викладачі ВУЗІВ активно працювали на курсах українізації, у іггезнавчих товариствах. їхня думка часто бралась до уваги при вирішенні місцевих господарських та економічних проблем. Вчені мали добрі можливості для проведення своїх шуково-дослідницьких проєктів. З іншого боку, як колишні учасники українських «нтіонально-визвольних змагань, вони були під пильним наглядом місцевого ДГІУ.

Наприкінці 1929 р. ставлення влади до науковців міста докорінно змінилось. Арешти Іу справі так званої „Спілки Визволення України" стали першим тривожним сигналом для жспевих науковців і працівників освіти. У Кам'янці-Подільському було заарештовано сдькох вчених: Д.Богацького, М.Величківського, О.Кожухіва, Ю.Сіцінського, Ю.Філя. І хоч Ъ. згодом звільнили, до науково-дослідної роботи у місті вони вже не повернулись.

У 1930 р. в Кам'янці-Подільському відбулись численні реорганізації вищих *25чальних закладів. В цей час внаслідок політичних репресій припинило своє існування гдч'янецьке наукове товариство при ВУАН. керівники якого Д.Богацький, Ю.Сіцінський туди заарештовані. Була ліквідована науково-дослідна кафедра природи, сільського гтсподарства та культури Поділля, що діяла при Кам'янець-ГПодільському -дсьькогосполаоському інституті (СГІ). В середині 1930 р. Інститут народної освіти (ІНО)

реорганізований в інститут соціального виховання (ІСВ), а на базі СП було створено інститут технічних культур (ІТК) та науково-дослідний інститут птахівництва (пізніше дгтейменований в зоотехнічний). Крім того, замість колишнього хімічного технікуму почав ДПТИ силікатний інститут. В місті також функціонувало 8 технікумів (музичний, іноземних •оз. медичний та інші) та партійна школа. Як показати наступні роки, ці реорганізаційні тіходи були неефективними, оскільки вони тільки розпорошували наукові і педагогічні сили гевною мірою призвели до занепаду науково-дослідної роботи в Кам'янці-Подільському.

Наприкінці 1931 р. відновились арешти серед вчених міста. Органи ДПУ Фабрикували справу так званої української філії „Трудової селянської партії". Всього у цій праві в УСРР було заарештовано 142 особи: відповідальних працівників в галузі сільського господарства, співробітників кооперативних закладів, викладачів аграрних ВУЗІВ. Так, 18 нудня 1930 р. був заарештований колишній викладач Кам'янець-Подільського т=іверситету, а потім СГІ І. Олійник - автор багатьох праць про кооперативне будівництво в пп>ському господарстві. 12 вересня 1931 р. він був висланий до Казахстану, де захворів на гів і згодом помер⁴. В цей же час було заарештовано і деяких інших викладачів ІТК: дтофесорів В.Живана (раніше працював у Білоруській сільськогосподарській академії наук, іе завідував сектором хліборобства), О.Полонського (на початку 1920-х рр. був першим -довою Ради СГІ), доцента С.Плюйка. На цей раз все для них обійшлося добре. Через кілька «ісяців їх звільнили і вони продовжили працювати у місті. Проте ситуація навколо жадемічного персоналу вищих навчальних закладів міста ставала все більш задушливою.

Про зміну ставлення місцевої влади до української інтелігенції свідчать матеріали тогочасних періодичних видань Кам'яначчини. Якщо в попередні роки вони часто друкували здухово-популярні статті викладачів міста (в першу чергу на сільськогосподарську -^матику), то тепер вони вмщували матеріали про „антирадянські" політичні переконання зчених, критикували їх за різні „помилки і перекручення". Матеріали часописів свідчать про ~г. що далеко не всі науковці міста беззастережно підтримали насильницьку форсовану Егдєктивізацію та ліквідацію непу. Так, В. Геринович (колишній ректор ІНО) у своїх роботах тто природні виробничі сили Кам'яначчини використав тези М.Бухаріна, В.Живан у своїх

дослідження нічого не писав позитивного про колективізацію, а викладач педології ІСЕ А.Будко на лекціях відверто говорив, що „ми будемо соціалізм, згорасмо на роботі, а ш: маємо - тільки ідею”⁵. Окремі викладачі резонно вважали, що політика „військового комунізму” та політика „ліквідації куркульства як класу” ідентичні, підтримували лінзс-М.Бухаріна у селянському питанні. Можна стверджувати те, що частина викладачів вищих ть середніх навчальних закладів Кам’янця-Подільського (як і деяких інших міст УСРП?) негативно ставилась до заходів радянської влади щодо проведення форсована колективізації сільського господарства, проте їхня опозиційність до партійної політик* обмежувалась виключно розмовами і не переходила у практичну площину.

Незважаючи на це, наприкінці 1932 р. розпочались арешти у справі так звана „Української військової організації” (УВО). Керівником міфічної організації оголоси.^ колишнього наркома освіти УСРР О.Шумського - головного провідника політик» „українізації”. Крім того, було заарештовано письменників Б.Антоновича-Давидені-Д-П.Губенка (Остапа Вишню), колишнього голову Кам’янецької комісії з українізації, а згодо* директора Житомирського ІНО В.Гоцу та багатьох інших⁶.

У приналежності до „УВО” було звинувачено чимало галичан, які, повірив-лж національній політиці більшовиків, емігрували до Радянського Союзу і працювали в різни* науково-освітніх закладах, адміністративних установах УСРР. У грудні 1932 р. - на початім 1933 р. органи ДПУ заарештували багатьох вчених - вихідців з Галичини. У тому числі - колишніх професорів Кам’янець-Годільського Державного українського університету ТІ ІНО: Н. Гаморака, В.Гериновича, Ф.Кондрацького, О.Мельника, асистентів А.Добуші, А.Марценюка та інших. На момент арешту деякі з них працювали в інших містах УСРРі Згодом на підставі сеідчень заарештованих було затримано ряд інших викладачів ВУЗІВ ь співробітників науково-дослідних установ Кам’янця-Подільського. Матеріали слідства, їда тривало майже рік, складають два великі томи. Вони вражають тими „зізнаннями’ тк обвинуваченнями, які зводили на себе і один на одного заарештовані науковці. Без сумніву. каральні органи застосовували щодо них жорстокі тортури. Реабілітований у пері.-1 „хрущовської відлиги” професор СГІ, а потім науково-дослідного інституту птахівництва І С.Плюймо, згадував як проводив слідство співробітник Кам’янецького ДПУ Співак. Він. вг показавши підсудному звинувачувального акта, постійно твердив про участь вченого ј І „контрреволюційній організації””. Коли С.Плюйко відкинув ці безглузді звинуваченні. І Співак почав допитувати його лише уночі, кілька діб підряд, позбавивши їжі, сну, змушуючг стояти кілька годин на одному місці. Врешті-решт зламаний науковець підписав зс: | протоколи допитів, що слідчий попередньо сам заготовив’.

Аналогічно проходили допити і інших підсудних. Під тортурами вони змушені буті зізнаватись у фантастичних найстрашніших злочинах. Так, В.Геринович „свідчив”, що ще ІІ середині 1920-х років у Кам’янець-Подільському СГІ діяла підпільна контрреволюційні І група, до якої нібито входили професори О.Мельник, І.Олійник, М.Геращенко, О.Полонський та інші; що Кам’янецьке наукове товариство займалось виключне І націоналістичною роботою та через Вінницьку контрреволюційну організацію на чолі з ОЛ Севастьяновим підтримувало ворожі контакти з Києвом тощо. Колишній професор ІНОІ лінгвіст І.Любарський „зізнався”, що до складу „націоналістичної організації” в місті н’с Смотричем входили разом з ним В.Геринович, О.Мельник, викладачі Кам’янецькотт- І Інституту соціального виховання (колишнього ІНО) Ільченко, Миронець та інші⁸.

Найбільшою знахідкою для слідчих стали свідчення асистента інститут}’ технічних І культур А.Марценюка. Не витримавши тортур, він обмовив багатьох своїх колег і заявив, контрреволюційні осередки в Кам’янці-Подільському діяли начебто в Інституті соціально:Л виховання, Інституті технічних культур, Науково-дослідному інституті птахівництва І робітничому факультеті, гідробіологічній станції. Вони нібито були згуртовані в єдине організацію, на чолі якої стояв активний учасник Західноукраїнської революції 1918-19 НИ рр., колишній Зборівський повітовий комісар ЗУНР О.Мельник⁹.

Серед групи заарештованих у березні 1933 р. вчених та діячів освіти Кам'янця-Подільського були колишні викладачі Кам'янецького університету та ІНО - фізіолог І.М.Герашенко та відомий дослідник фауни Поділля В.Храневич; секретар ІНО А.Розенкранц (у минулому голова Кам'янецького осередку Української комуністичної партії); секретар Кам'янецького окружного краєзнавчого комітету А.Савченко; викладачі педагогіки та ієдології В.Курневич, Г.Бутко; наукові співробітники міського ботанічного саду (аспіранти професора Н.Гаморака) Ф.Панасюк, Ф.Наливайко та інші (всього 14 чоловік)¹⁰.

Після кількомісячного слідства 19 листопада 1933 р. прокурор Кам'янець-Подільського прикордонного загону нарешті висунув підсудним звинувачувальний вирок. У ньому зокрема говорилось: „Розкрита і ліквідована контрреволюційна повстанська — дигунська організація УВО, яка ставила перед собою завдання збройного скинення Радянської влади, відновлення буржуазно-шовіністичної держави так званої Великої Соборної України". За задумом прокурора, Кам'янецька філія „УВО" була однією з ідейніших в УСРР. Її члени нібито мали тісний зв'язок із закордоном, звідки отримували зброю для масових антирадянських та антиколгоспних повстань. Крім того, робота осередку влягала начебто „у збереженні, згуртуванні націоналістичної інтелігенції, консолідації всіх шовіністичних, чужих радянській владі викладачів і студентів, у шкідництві у сільському господарстві, створенні нових націоналістичних груп для організації збройного повстання"¹¹, згідно звинувачувального вироку, до керівництва Кам'янецької групи „УВО" входили І.Геринович, І.Любарський, Н.Гаморак, О.Мельник, А.Добуш, А.Марценюк. Наприкінці листопада 1933 р. було оголошено судовий вирок: В.Геринович, І.Любарський отримали по 1 і років ув'язнення в концтаборах, О.Мельник, А.Розенкранц, В.Храневич, М.Герашенко - іє 5 років і т.д. Багато з них (Н.Гаморак, І.Любарський, О.Мельник, В.Храневич) загинуло в сталінських таборах або на засланні. Лише у період „хрущовської відлиги" більшість репресованих у справі „УВО" науковців було реабілітовано, а деяким (наприклад професору О.Мельнику) відновили чесне ім'я лише в часи „перебудови"¹².

Поряд із арештами провідних науковців та працівників вищих навчальних закладів в усіх районах Вінницької області пройшли „чистки" педагогічного складу шкільних закладів. Після самогубства колишнього керівника НКО України М.Скрипника почали шукати сліди їх званої націоналістичної „скрипниківської лінії" в школах. Це призвело до катастрофічної ситуації в школах. Через численні арешти та звільнення з політичних мотивів вчителів зшльні установи були зовсім не укомплектовані педагогічними кадрами. Але це не завадило керівникам Кам'янецького міськвко в серпні 1933 р. стверджувати, що школи міста і далі засмічені „націоналістичними елементами", від яких слід негайно „очиститись"¹³.

Тогочасна періодична преса постійно нагнітала атмосферу ненависті до української інтелектуально-освітньої інтелігенції. Для прикладу, у „Більшовицькій правді" - органі Вінницького обкому КП(б)У, 6 листопада 1933 р. була вміщена стаття Я.Дмитерка „Націоналістичне болото", у якій містилась нищівна критика діяльності заарештованих викладачів кам'янець-подільських вищих навчальних закладів: І.Любарського, І.Гериновича, А.Розенкранца та інших, яких автор звинувачував у різноманітних злочинах: —отаскуванні націоналістичної пропаганди, ідеалізації минулого України, ігноруванні —орчості пролетарських письменників тощо. Такі статті повинні були мобілізувати ієселення на боротьбу проти „націоналістичної інтелігенції"¹⁴.

2 січня 1935 р. у центральному часописі Радянської України „Вісті ВУЦВК" було яещено статтю „Вінницька область перед з'їздами рад"- У ній автори статті (очевидно ієдставники обласної влади), відзначали: „У 1931-1932 рр. контрреволюційні іідціоналістичні елементи, націонал-ухильники Скрипника, діючи за прямими директивами інтервентів - німецьких фашистів і польських імперіалістів, спеціальну увагу приділяли тг-икордонні. На основі викриття і нещадної ліквідації цих контрреволюційних недобитків у 1933 р. було витягнуто сільське господарство України з прориву". Не важко здогадатись, що ієд „націоналістичними елементами" в першу чергу мались на увазі викладачі вузів

Кам'янця-Подільського. У 1933-1935 рр. всі вищі та середні спеціальні навчальні заклад* міста були переведені до інших міст УСРР або взагалі ліквідовані¹⁵.

У середині 1930-х років після остаточного розгрому сформованого М.Скрипнико* апарату НКО суттєво змінилися функції українського вчительства. В роки політиш „українізації” вони, хоча і в межах комуністичного світогляду, намагались формували національну свідомість громадян. Велика увага приділялась вивченню української мовз. історії, літератури. Тепер же від освітян вимагали, що необхідно в першу чергу „пройняті весь навчально-виховний процес пролетарським інтернаціоналізмом, виховував революційну пильність і ненависть до всіх куркульсько-націоналістичних проявів і тенденцій”¹⁶. Намагання і далі проводити українознавчу роботу} в школах тепер вг розцінювалось виключно як націоналістична пропаганда. Це призвело до нових масових арештів в органах народної освіти та шкільних закладах Кам'яниччини.

На початку 1937 р. на другій Кам'янець-Подільській окружній партконференд? керівник окружного відділу народної освіти А. Балева вказувала, що політичне вихован.-и вчителів продовжує залишатись незадовільним. За її даними з 1933 по початок 1937 р. лише в апараті окружного відділу народної освіти було викрито 25 „ворогів народу”¹⁷. А \$ Кам'янець-Подільському окрузі лише на початку 1937 р. було заарештовано 167 учителів? так званим „контрреволюційним минулим”¹⁸. У 1937-1938 рр. попередній апарат орган» освіти Кам'яниччини був взагалі розгромлений. Більша частина учителів, які пліди працювали в період політики „українізації”, були заарештовані. В сталінські таборт потрапила і окружний керівник освіти А.Балева. завідувач шкільним відділом міськст окрпарткому і одночасно керівник окружної ради товариства „Безвірник”, колишня викладач педінституту А.Хільченко, більшість шкільних інструкторів, яким інкримінував всілякі міфічні злочини¹⁹. Без перебільшення можна стверджувати, що педагогічні персонал шкіл Кам'яниччини був в цей час фактично знищений. Уцілілій українські інтелігенції влада відвела непоказну другорядну роль - виступати в ролі слухняних слуг і речників тоталітарного політичного режиму. Її основною функцією стала агітаційної пропагандистська робота, популяризація серед населення промов керівників СРСРІ марксистсько-ленінської теорії, сталінського „Короткого курсу ВКП(б)”, що стало їхнім ч? не головним завданням. Так, у 1939 навчальному році в селах і містах Кам'янець-Подільськсс області було прочитано 2757 лекцій з історії комуністичної партії та на антирелігійну тематику²⁰. Про наукову, краєзнавчу та дослідницьку роботу годі було і думатж

Коротко підсумуємо результати нашого дослідження. Протягом 1930-х років політай радянської влади щодо української науково-освітньої інтелігенції Кам'янця-Подільсько.т пройшла певну еволюцію. Якщо на початку досліджуваного періоду провідні науковці міст» ще відігравали певну роль в суспільному житті регіону, то пізніше ситуація докорінне змінилась. Негативне ставлення частини вчених до ліквідації непу, методів проведена форсованої колективізації призвели до масових арештів серед академічного персонат». Однак є всі підстави вважати, що політичні справи 1930-х років були сфабрикованимз. Наслідком цих репресій стала ліквідація всіх вищих та середніх спеціальних закладів містг Українська інтелігенція як соціальна група, що була сформована в часи політика „українізації”, в цей час фактично була знищена. На зміну їй прийшли люди, котрі відзначались слабкою кваліфікованістю, але без всякого сумніву виконували всі наказ? тоталітарної влади у справі побудови нової соціалістичної „радянської” нації.

На завершення відзначимо, що дана стаття не вичерпує всіх аспектів досліджуване проблеми. Такі питання як ставлення радянської влади до працівників культура.' краєзнавчого руху Кам'яниччини можуть стати об'єктом для нових досліджень.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

І. Касьянов Г.В., Даниленко В.М. Сталінізм і українська інтелігенція (20-30-ті роки).-К., 1991; Касьянов Г. Українська інтелігенція 1920-1930-х років: соціальний портрет та історична доля. - К., 1992; Пристайко Шаповал Ю. Михайло Грушевський і ГПУ-НКВД. Трагічне десятиліття: 1924-1934. - К, 1996; Шаповал ЮІІ

• вш на 20-50-х років. Сторінки ненаписаної історії. - К., 1993; 2. Алещенко М.І., Нестеренко В.А. Репресовані •кладачі Кам'янець-Подільського сільськогосподарського інституту//Освіта, наука і культура на Поділлі, іанік наукових прань. - Том. 2. -Кам'янець-Подільський, 2002; Завальнюк О.М., Петров М.Б. „Винним себе вгнав..”(В.О.Геринович)//Репресоване красзнавство (20-30-і роки). - К., 1991; Мадько В. Політичні репресії я Хмельниччині: Червона жара// Хмельниччина: роки становлення та поступу (1937-1997). Матеріали всеукр. к-іст. конфер.-Хмельницький, 1997; Нестеренко В.А. Репресії проти діячів науки і освіти в Кам'янці-Ис-пльському// Кам'яниччина в контексті історії Поділля. Матеріали всеукр. наукового симпозиуму. - [ПЧ янець-Подільський. 1997; 3. Кам'янець-Подільський міський державний архів (далі - К-ПМДА). - Ф. 335. I- Оп.1. - Спр. 362. -Арк. 74; 4. Архів СБУ по Хмельницькій області. - Ф. 6193. - Оп.12. - Спр. 5966 - Том.2. - tet. 410; 5. Червоний кордон. - 1932. - 9; 12; 22 січня; 6. Нестеренко В.А. Українізація на Поділлі у 20-30-х зєках ХХ сторіччя. - Кам'янець-Подільський, 2003. - С.55; 7. Архів СБУ по Хмельницькій області. - Ф. 6193. - KSt.12. - П.5966. -Том. 2. - Арк. 239; 8. Там само. - Арк. 7-11; 9. Там само. - Арк. 35; 10. Там само. - Том.1. - 1*5:1; 11. Там само.-Том.2.-Арк. 174-175, 191; 12. Нестеренко В.А. Українізація на Поділлі у 20-30-х роках ПХ сторіччя. - Кам'янець-Подільський, 2003. - С. 56; 13 К-ПМДА. - Ф. 335. - Оп.1. - Спр. 330. - Арк. 213; 14. Їбьшовицька правда. - 1933. - 6 листоп.; 15. Вісті ВУЦВК. - 1935. - 12 січн.: Нестеренко В.А. Репресії проти науки і освіти в Кам'янці-Подільському// Кам'яниччина в контексті історії Поділля. Матеріали всеукр. матового симпозиуму. - Кам'янець-Подільський, 1997. - С.33; 16. Лукашенко. Піднести інтернаціональне •совання в школі// Більшовицька правда. - 1933. - 16 грудня; 17. Державний архів Хмельницької області дь-і - ДАХО). - Ф.п.3. - Оп.1. - Спр. 392. - Арк.І 10-112; 18. ДАХО. - Ф.п.3 - Оп.1. - Спр. 402. - Арк. 56-57; ІЗ ДАХО. - Ф.п.3 - Оп.1. - Спр. 422. - Арк.13; 20. Червоний кордон. - 1940. - 3 січня.

О. М. Гончаренко

УКРАЇНЬСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ І ГОЛОКОСТ: ДО ПИТАННЯ ПРО НЕЙТРАЛІТЕТ ТА КОНФОРМІЗМ У ПРОТИСТОЯННІ ТОТАЛІТАРНИХ РЕЖИМІВ

Політика Голокосту є унікальною подією світової історії, адже вона була програмована та успішно реалізована в сучасному раціоналістичному суспільстві на Іншому етапі його розвитку. Разом з тим, проблема її вивчення не може бути зведена /до г-стої констатації наявності двох груп: злочинців, які отримали владу і змогли здійснити кеддбачені ідеології заходи по тотальному знищенню етносу, і жертви, яка залишилась Ђьдинці з найдосконалішою на той час нацистською бюрократичною системою. Без ддтримки або ж принаймі нейтральної позиції "сторонніх спостерігачів" нацистам не підлося б досягти таких масштабів у планах повного знищення єврейського населення, яке -сгебувало на окупованій території. Зазначена проблема має зв'язок з науковими та дгдктичними завданнями, сприяючи виділенню та аналізу причин, завдяки яким частина -чгаїнського суспільства, зокрема національна інтелігенція, співпрацювала з окупантами. Зезчення цього аспекту окупаційного режиму в Україні, дозволяє прослідкувати взаємодію *ск передвоєнною політикою сталінського режиму і колаборацією, а також виступає ЕЕтерієм життєздатності і впливовості ідеології та цінностей попереднього політичного зсжиму.

Сформульована загальна проблема знайшла певне відображення та вирішення в ізадах українських істориків. Так, М.В. Коваль, розглядаючи проблему колаборації зазначає •зейдосередній вплив на це явище попередньої політики сталінського режиму, заходами якого "шсячі людей, по суті було відштовхнуто від влади¹. В. Гриневич, вважає, що перші місяці явни нацистської Німеччини проти СРСР засвідчили очевидну кризу лояльності щодо —азійського режиму в Україні. Неоднорідне українське суспільство виявилось розколотим, тдд цьому значна його частина демонструвала або відверто вороже, або ж індиферентне гзвлення до радянської влади². В дослідженні О. Тарапон виділяється обставина, за якою радянська інтелігенція, завдяки відповідним заходам сталінського режиму, втратила агактерні для себе суспільні функції. У міру становлення і зміцнення тоталітарної системи з СРСР, поширення партійної монополії на духовну та інтелектуальну діяльність інтелігенції вибувалося насильне викорінення справжньої творчості, інакомислення, самого поняття І -дзорча інтелігенція", яке символізувало непокору, високе почуття громадського обов'язку. ягозицію, критику існуючої системи. Тоталітарній системі був потрібен слухняний загін ! гзепіалістів, обмежених строго професійними знаннями, здатних задовольняти культурні